

UDC. 631.459

OĞUZ RAYONU AÇIQ BOZ-QƏHVƏYİ (ŞABALIDI) TORPAQLARDA QARĞIDALI BİTKİSİ ALTINDA İRRİQASIYA EROZİYASININ ÖYRƏNİLMƏSİ

T.H. BABAYEVA, Ü.Ş. XƏLİLOV
AMEA Eroziya və Suvarma İnstitutu

Aparılan tədqiqat-təcrübə işləri Oğuz rayonunda Sincan ərazi vahidində qarğıdalı bitkisi altında olan suvarılan torpaqlarda irriqasiya eroziyasının əmələ gəlmə səbəbləri araşdırılıb və torpağın münbitliyinin mühafizəsi üçün müsbət nəticələr alınmışdır.

Açar sözlər: torpaq, suvarma, eroziya, bitki, məhsuldarlıq

Tədqiqat işləri Oğuz rayonunun Sincan qəsəbəsindeki Səbuhi adına fermer təsərrüfatında aparılmışdır. Təcrübə üçün ayrılmış sahə 0,03 ha təşkil edir. Sahənin uzunluğu 80 m, eni 40,0 sm-dir. Hər bir təcrübə sahəsinin uzunluğu 80,0 m, eni 40,0 sm-dir. Əkin sxemi:

Təcrübə sahəsində 16 cərgə qarğıdalı vardır ki, onların da ümumi sayı 400,0 ədəddir.

Sahənin meyilliyi 1,5-2,00 arasında dəyişir.

Təcrübə sahəsində boz-qəhvəyi (şabalıdı) tipli açıq boz-qəhvəyi torpaq yarım tipi geniş yayılmışdır.

Təcrübənin əsas hissəsi 3 təkrar 4 variantda qoyulmuşdur. Əlavə olaraq 1 təkrar, 1 variantda şırımda müəyyən məsafədə torpaq tirələr çəkməklə 1 variantda qoyulmuşdur. Variantlara su sərfi normalarına uyğun olaraq seçilib. Nəzarətdə su sərfi norması nizamlanmayıb. Su sərfi II variantda 0,8 l/san, III variantda 1,0 l/san, III variantda 1,5 l/san qəbul olunmuşdur. (Tirələr çəkilən əlavə variantda su sərfi norması nizamlanmayıb.)

Təcrübə sahəsinin torpaqları artezian (bulaq) vasitəsilə suvarılır.

Təcrübə sahəsində yayılan açıq-boz-qəhvəyi (şabalıdı) torpaqların əlamətlərini müəyyən etmək üçün kəsim 2015-ci il tarixində qoyulmuşdur. Kəsimin morfoloji təsviri aşağıda verilir.

0-15 sm – qəhvəyi, cıgır gillicəli, kəltənvari, yumşaq bitki kökcüklərinin, qalıqları, keçidi tədrici az rütubətli, zəif qaynayır.

15-45 sm – açıq boz-qəhvəyi, ağır gillicəli, torpaqvari, az rütubətli, tədrici, zəif qaynayır.

45-70 sm – açıq boz-qəhvəyi, ağır gillicəli, torpaqvari daş qırıqları az soxulcan, az rütubətli zəif qaynayır.

Kəsimin morfoloji rəsvirindən aydın olur ki, torpağın rəngi əkin qatında sarı, əkinaltı qatda isə açıq qəhvəyidir. Mexaniki tərkibinə

görə isə ağır gillicəli, strukturası torpaqvari, qismən kəltənvaridir.

Klipliyinə görə üst qat yumşaq, alt qatlar isə bərkdir. Yeni törəmələr üst qatlarda bitki kökcüklərinin qalıqları, alt qatlarda isə daş qırıqları, soxulcandan və s. ibarətdir. Profil boyu az rütubətli, keçidi tədricidir. 5% - li xlorid turşusunun təsirindən zəif qaynayır.

Təcrübə sahəsində yayılmış açıq-boz qəhvəyi torpaqların kimyəvi göstəriciləri 2 saylı cədvəldə verilmişdir.

Açıq-boz qəhvəyi torpaqların üst qatlarında humusun miqdarı 2,41-2,55% profildə isə 1,67-1,71% arasında dəyişir. Humusun miqdarı üst qatlardan alt qatlara doğru getdikcə kəskin dəyişir. Bu torpaqların qədimdən suvarılan torpaqlara aid etmək olar.

Fosforun miqdarı profildə 33,75-34,37 mq/kq arasında dəyişir. Fosforun miqdarı üst qatlardan alt qatlara doğru tədricən azalır.

Fosforun miqdarı ən çox (35,12 mq/kq) 1 saylı kəsimin 1-ci qatında ən az isə (32,25 mq/kq) 3 saylı kəsimin alt qatında müşahidə olunmuşdur.

Udulmuş əsasların cəmi üst qatlarda 27,0-23,5 mq.ekv arasında dəyişir alt qatlarda isə 21,0-22,0 mq.ekv enir.

Udulmuş kationlar içərisində kalsium kationu üstünlük təşkil edir. Əsaslar içərisində yeri maqnezium kationu təşkil edir.

Cədvəl 1. Oğuz rayonunun açıq-boz qəhvəyi (şabalıdı) torpaqların mexaniki tərkibi (mütləq quru torpaqda %-lə) qarğıdalı bitkisi altında 2015

Kəsirlərin №-si	Əkin üçün istifadəsi	Dərinlik, sm	Hüquroskopik nəmlik, %	Hissəciklərin ölçüsü mm-lə, miqdar							Fiziki gi
				1-0,25	0,25-0,05	0,05-0,01	0,01-0,005	0,005-0,001	<0,001	<0,01	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I	Qarğıdalı bükür əkin altında	0-20	3,31	1,35	34,65	22,40	11,20	13,20	11,20	35,60	
		28-95	3,44	6,15	19,08	32,80	3,20	30,40	8,40	42,00	
		45-75	1,41	20,74	7,66	24,80	8,80	16,40	21,60	46,80	
II	Qarğıdalı bükür əkin altında	0-25	3,97	3,32	27,08	35,20	15,20	11,20	8,00	34,40	
		25-35	3,41	2,79	29,21	28,80	16,40	13,20	9,60	39,20	
		35-80	4,08	2,05	24,35	33,60	12,00	12,40	9,60	40,00	
III	Qarğıdalı bükür əkin altında	0-15	3,60	2,58	31,02	29,20	14,20	12,40	10,00	37,20	
		15-45	4,08	1,84	24,96	31,60	17,20	14,80	9,60	41,60	
		45-70	4,31	1,94	25,26	30,40	14,80	16,40	11,20	42,40	

Cədvəl 2. Təcrübə sahəsi torpaqlarının aqrokimyəvi göstəriciləri

Tədqiqat işi	Nümunələrin götürüldüyü tarix	Torpağın əkin altında istifadəsi	Kəsirlərin №-si	Dərinlik, sm-lə	Humus	Ümumi azot	Mütləq hərəkətli azot, mq/kq	Ca	CO ₂ -ya CaCO ₃	Udulmuş əsaslar, m.ekv-lə		Cəmi	Cəmindən	
					faizlə	la		faizlə		Ca	Mg		Ca	Mg
Oğuz rayonu	29.06.2015	Qarğıdalı	1	0-20	2,22	0,126	27,80	10,36	23,32	21,5	5,5	27,0	79,63	20,37
				20-60	1,44	0,084	25,55	12,45	28,30	20,5	5,0	25,5	80,35	19,61
				60-86	0,85	0,056	22,22	13,47	39,61	19,6	4,5	23,5	80,85	19,15
			2	0-25	2,27	0,140	26,67	9,10	20,08	21,0	5,5	26,50	79,25	20,75
				25-35	1,65	0,098	24,44	10,15	23,07	19,0	5,0	24,0	79,17	20,83
				35-80	0,92	0,056	21,11	12,64	28,73	17,0	4,0	21,0	80,95	19,05
			3	0-15	1,81	0,112	32,50	9,85	22,39	22,5	5,5	28,0	80,36	19,64
				15-45	1,34	0,070	26,67	11,33	25,75	20,0	4,5	24,5	81,63	18,37
				45-70	0,67	0,048	23,33	13,94	31,69	18,0	6,0	22,0	81,82	27,27

1. Azərbaycan Torpaq xəritəsi 1:600000, H.Əliyevin, Ş.G.Həsənovun, İ.Ş. İsgəndərovun, M.P. Babayevin və Q.Ş. Məmmədovun redaksiyası ilə M. 1991. 2. Əliyev B.H., Əliyev İ.N. --Azərbaycanda kənd təsərrüfatının bəzi problemləri və onların həlli yolları. Bakı «Ziya», «Ziya-Nurlan» 2004, 572 səh. 3. Mamedov F.Ş. --Zemelnəə reforma v Azerbaydjane; pravovie i naučno-gkoloqiçeskie voprosi İzd, «Glm» Bakı-2000, 374 str. 4. Azərbaycan ET Eroziya və suvarma İnstitutunun məlumatı. 5. Yusifov --Maarif «Bitkiçilik» Qanun nəşriyyatı. 2011.

Изучение ирригационной эрозии под культурой кукурузы на светло серо-коричневых (каштановых) почвах Огузского района

Т.Н.Бабаева, У.Ш. Халилов

Научными исследованиями 2015 года выявлены причины возникновения ирригационной эрозии в орошаемых почвах Огузского района в окрестностях Синджан под посевами кукурузы разработаны противо эрозионные меры борьбы для охраны плодородия исследуемых почв и получены положительные результаты.

Ключевые слова: почва, ирригация, эрозия, культура, урожайность.

Study irrigation erosions under culture of the corn on light sulphur-brown (chestnut) ground Oguz region

T.N.Babaeva, U.SH. Halilov

Scientific studies 2015 is revealed reasons of the origin irrigation erosions in irrigated ground Oguz region in vicinity Sindzhan under sowing of the corn is designed oppose; resist erosion measures of the fight for guard of the fertility of under investigation ground and are received positive results.

Key words: ground, ирригация, erosion, culture, productivity.

